

Maria Szafraniec*, Marek Szafraniec, Piotr Szlecht*****

* Szkoła Podstawowa nr 4 w Orzeszu, ** Regionalny Ośrodek Doskonalenia Nauczycieli „WOM” w Katowicach, *** Delegatura Gliwicka Kuratorium Oświaty w Katowicach

Szkolny system oceniania – mit i rzeczywistość

(Szkolne systemy oceniania w szkołach województwa śląskiego w świetle raportów z mierzenia jakości pracy szkoły Kuratorium Oświaty w Katowicach i badań własnych)

Wprowadzenie

Powszechnie przyjmuje się, że szkolny system oceniania jest procesem, który wymaga ustawicznej ewaluacji, ponieważ jest to warunkiem *sine qua non* jego doskonalenia. Zakłada się ponadto, że im dojrzsze metodologicznie będą badania diagnostyczne, tym większa będzie szansa udoskonalenia istniejących już szkolnych systemów oceniania. Wprowadzone kilka lat temu nowe reguły oceniania osiągnięć uczniów spowodowały, że sprawę opracowania zasad wewnątrzszkolnego oceniania pozostawiono szkołom, poszerzając tym samym obszar ich autonomii i nakładając dodatkowe zadania, do których nie zawsze były one przygotowane. W tej sytuacji istotnego znaczenia nabrały wszelkie formy ewaluacji zarówno wewnętrznej, jak i zewnętrznej szkolnych systemów oceniania. W tym zakresie badań szczególna rola przypadła kuratoriom oświaty jako organom nadzoru pedagogicznego, które zobowiązane zostały rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z 13 sierpnia 1999 r. do doskonalenia systemu oświaty, a w szczególności jakościowego rozwoju szkół i placówek z ukierunkowaniem na rozwój ucznia oraz rozwój zawodowy nauczyciela, na wszystkich etapach edukacyjnych i we wszystkich obszarach. W tym samym rozporządzeniu określono, że podstawową formą sprawowania nadzoru przez kuratoria oświaty jest organizowanie i prowadzenie mierzenia jakości pracy szkół. Praktycznie w większości kuratorskich koncepcji sprawowania nadzoru pedagogicznego założono prowadzenie ewaluacji szkolnych systemów oceniania według standardów określonych w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych, a także według standardów ustalanych przez poszczególnych kuratorów oświaty.

W tym kontekście szczególnie interesująca wydaje się być odpowiedź na pytanie: „Czy i na ile ewaluacja zewnętrzna prowadzona przez wizytatorów kuratoriów oświaty w ramach mierzenia jakości pracy może wpływać na doskonalenie szkolnych systemów oceniania?”.

W tym celu dokonano analizy kilkudziesięciu raportów z mierzenia jakości pracy szkół sporządzonych przez wizytatorów Kuratorium Oświaty w Katowicach w latach 2000–2002, szukając odpowiedzi na pytania, **w jaki sposób i według jakich kryteriów prowadzona była ewaluacja szkolnych systemów oceniania i jakie były jej wyniki?** Przystępując do analizy raportów można było oczekiwać, że ewaluacja szkolnych systemów oceniania powinna być prowadzona przez wizytatorów kuratorskich w sposób rzetelny i zgodny z zasadami obowiązującymi w tego typu badaniach edukacyjnych. Już wstępna lektura dokumentów kuratorskich doprowadziła do wniosku, że przeprowadzona ewaluacja szkolnych systemów oceniania była niepełna, nierzetelna i niezgodna z zasadami badań ewaluacyjnych. Przedstawione w raportach wyniki nie pozwoliły uzyskać pełnej informacji na temat funkcjonowania i jakości szkolnych systemów oceniania w szkołach województwa śląskiego. W związku z tym postanowiono rozszerzyć badania o bezpośrednią analizę szkolnych systemów oceniania w wybranych szkołach podstawowych oraz gimnazjalnych i zestawić wyniki raportów z mierzenia jakości pracy szkoły z rezultatami badań własnych. Skorzystano w tym przypadku z doświadczeń zdobytych podczas prowadzenia badań ewaluacyjnych nad szkolnymi systemami oceniania na zlecenie Centralnej Komisji Egzaminacyjnej w Warszawie w styczniu i lutym bieżącego roku, w wyniku których przygotowano raport na temat **wykorzystywania standardów wymagań egzaminacyjnych i wyników egzaminów zewnętrznych w podnoszeniu jakości pracy szkół** (sprawozdanie z realizacji studium przypadku zostało złożone w CKE w Warszawie w lutym br.).

Podstawowym celem dodatkowych badań opartych na analizie dokumentów było sprawdzenie, **czy i w jakim zakresie szkolne systemy oceniania w szkołach województwa śląskiego spełniają wymagania i kryteria określone:**

- w teorii pomiaru dydaktycznego;
- w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych;
- w projekcie badań ewaluacyjnych CKE w Warszawie dotyczących wykorzystywania standardów wymagań egzaminacyjnych w szkołach podstawowych i gimnazjach oraz wykorzystywania wyników sprawdzianu i egzaminu gimnazjalnego w podnoszeniu jakości pracy szkoły;
- w standardach jakości pracy szkoły określonych przez Śląskiego Kuratora Oświaty.

Niniejsze wystąpienie jest pierwszą relacją z badań prowadzonych przez autorów wywodzących się z różnych grup uczestniczących w procesie oceniania, którzy

mają rzadką możliwość porównania danych pochodzących z różnych źródeł, danych uzyskanych w oparciu o różne metody badań i danych pochodzących od różnych badaczy, co jest zgodne z zasadą triangulacji będącą podstawą badań ewaluacyjnych.

Próba badawcza

Po to, by wnioski wynikające z prowadzonych badań można było uznać za uprawnione, należało właściwie dobrać dokumenty, które stanowiłyby reprezentatywną próbę badawczą dla opisywanego przedsięwzięcia. Badaniami objęto 50 raportów z mierzenia jakości szkół opracowanych przez wizytatorów Delegatury Gliwickiej Kuratorium Oświaty w Katowicach oraz 30 szkolnych systemów oceniania szkół podstawowych i gimnazjalnych funkcjonujących na terenie jej działania. Podzielono je zgodnie z kryterium wielkości miejscowości będącej siedzibą szkoły. Utworzono trzy kategorie:

1. szkoły wiejskie
2. szkoły w miastach do 40 tys. mieszkańców
3. szkoły w miastach powyżej 40 tys. mieszkańców.

Po podziale szkół według kryterium wielkości miejscowości wybrano w każdej kategorii odpowiednią liczbę szkół. Po dokonaniu losowania dobrano odpowiednio raporty z mierzenia jakości będące w posiadaniu Delegatury Gliwickiej i zwrócono się do dyrektorów wylosowanych szkół z prośbą o wyrażenie zgody na przeprowadzenie badań nad szkolnymi systemami oceniania.

Tabela 1.
Dobór próby badawczej

Siedziba szkoły	Liczba analizowanych dokumentów	
	Raporty z mierzenia	Szkolne systemy oceniania
Miasto powyżej 40 tys.	16	9
Miasto do 40 tys.	18	11
Wieś	16	10
Σ	50	30

Szkolny system oceniania w teorii pomiaru dydaktycznego

Wychodząc od definicji **oceniania szkolnego** rozumianego jako **ustalanie i komunikowanie oceny szkolnej** (Niemierko, 2002: 185) teoretycy pomiaru dydaktycznego przyjmują, że szkolny system oceniania uzależniony jest od czynników zewnętrznych

i wewnętrznych (Wojciechowska, Kowalik, 2002: 9–10). Do tych pierwszych zalicza się:

- podstawy legislacyjne: rozporządzenie MEN, standardy edukacyjne, podstawy programowe;
- koncepcja egzaminów zewnętrznych – zewnętrzny system oceniania.

Natomiast do czynników wewnętrznych zalicza się:

- dokumentację danej szkoły: program szkoły, statut szkoły, nauczycielskie programy nauczania;
- zasoby szkoły: tradycje w ocenianiu, indywidualne systemy oceniania (nauczycielskie);
- grupy społeczne zainteresowane ocenianiem szkolnym: uczniowie, nauczyciele, rodzice, władze oświatowe.

Ponadto przyjmuje się, że szkolny system oceniania ze względu na swój dynamiczny charakter jest procesem, a nie jedynie aktem stworzenia dokumentu, którego podsumowującym etapem winna być ewaluacja szkolnego systemu oceniania rozumiana jako **proces diagnostyczno-oceniający mający na celu gromadzenie i analizę informacji dotyczących systemu i umożliwiających jego ulepszenie** (Wojciechowska, Kowalik, 2002: 11). Diagnoza – w myśl tej koncepcji – ma służyć rozpoznaniu funkcjonowania tego systemu, zaś ocena ma być wartościowaniem zebranych danych empirycznych.

Podczas tworzenia szkolnego systemu oceniania należy według teoretyków pomiaru dydaktycznego przyjąć następujące założenia:

1. Szkolny system oceniania powinien być zgodny z aktualnym rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej oraz takimi dokumentami, jak: standardy edukacyjne i podstawa programowa.
2. Szkolny system oceniania powinien być adekwatny do programu i statutu szkoły, a także do nauczycielskich programów nauczania.
3. W tworzeniu szkolnego systemu oceniania powinny współuczestniczyć wszystkie grupy zainteresowane ocenianiem szkolnym, a więc: dyrekcja szkoły, nauczyciele, uczniowie, rodzice i przedstawiciele środowiska lokalnego.
4. Szkolny system oceniania powinien wspierać uczniów w rozwoju osobowościowym i intelektualnym i być czynnikiem motywującym uczniów do uczenia się.
5. Szkolny system oceniania powinien być spójny z nauczycielskimi systemami przedmiotowymi.
6. Szkolny system oceniania powinien uwzględniać priorytety pomiaru dydaktycznego.

Zdaniem autorek *Szkolnego systemu oceniania szkolnego opartego na pomiarze dydaktycznym* na podstawie wyżej wymienionych postulatów można zbudować koncepcję szkolnego systemu oceniania zawierającą wszystkie wymagane dla tego systemu elementy, a więc: cele, zasady, metody sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów, procedury i skale ocen.

Szkolny system oceniania w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej reguluje warunki i sposób oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w publicznych szkołach podstawowych, gimnazjach, szkołach ponadgimnazjalnych i dotychczasowych szkołach ponadpodstawowych dla dzieci i młodzieży, w tym szkołach specjalnych oraz w szkołach dla dorosłych. W rozdziale drugim rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej określa cele i wymagania, jakie winno spełniać ocenianie wewnątrzszkolne. Między innymi pisze:

Ocenianie wewnątrzszkolne osiągnięć edukacyjnych ucznia polega na rozpoznawaniu przez nauczycieli poziomu i postępów w opanowaniu przez ucznia wiadomości i umiejętności w stosunku do wymagań edukacyjnych wynikających z podstawy programowej i realizowanych w szkole programów nauczania, uwzględniających tę podstawę, oraz formułowaniu oceny (Dz.U. Nr 29 z 2001 r., poz. 323 z późn. zm.).

Według rozporządzenia ocenianie wewnątrzszkolne obejmuje:

1. formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych oraz informowanie o nich uczniów i ich rodziców (prawnych opiekunów);
2. bieżące ocenianie i śródroczne klasyfikowanie, według skali i w formach przyjętych w danej szkole, oraz zaliczanie niektórych zajęć edukacyjnych;
3. przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych;
4. ustalanie ocen klasyfikacyjnych na koniec roku szkolnego (semestru) i warunki ich poprawiania.

Ponadto Minister Edukacji Narodowej określa w rozporządzeniu podstawowe cele wewnątrzszkolnego oceniania, do których zalicza m.in.: informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych; motywowanie ucznia do dalszej pracy; dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w uczeniu się oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia. Wszystkie te zalecenia jako obowiązujące winny znaleźć się w szkolnym systemie oceniania.

Szkolny system oceniania w projekcie badań ewaluacyjnych CKE w Warszawie

Za punkt wyjścia projektowanych badań CKE przyjęła założenie, że standardy wymagań egzaminacyjnych oraz wyniki egzaminów zewnętrznych wykorzystywać można w procesie ewaluacji osiągnięć edukacyjnych ucznia oraz w ewaluacji jakości prowadzonego przez szkołę kształcenia, a także w procesie wspierania rozwoju ucznia. W związku z tym CKE sformułowała cały szereg wymagań wobec szkolnego i przedmiotowych systemów oceniania, które w projekcie ewaluacji przybrały formę pytań

badawczych i kryteriów ewaluacyjnych. Według CKE szkolny oraz przedmiotowe systemy oceniania powinny zawierać takie elementy, jak:

- bezpośrednie odwołania w SSO do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego;
- kategorie i obszary umiejętności zawarte w standardach wymagań egzaminacyjnych i/lub w systemie oceniania zewnętrznego;
- wymagania programowe i kryteria oceniania odwołujące się do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego;
- umiejętności, które nie są sprawdzane podczas egzaminu zewnętrznego;
- kryteria oceniania w PSO zawierające zapisy odnoszące się do obszarów oceniania uwzględnianych na egzaminie zewnętrznym;
- kryteria oceniania w PSO wyznaczające podobne obszary podlegające ocenie, jak na egzaminie zewnętrznym.

Tak sformułowane kryteria ewaluacyjne pozwalają sprawdzić, jakie są relacje pomiędzy standardami wymagań egzaminacyjnych a wewnątrzszkolnym oraz przedmiotowym systemem oceniania i w jaki sposób standardy wymagań egzaminacyjnych wpływają na pracę uczniów i na jakość pracy szkoły? Dodatkowo pozwalają ustalić, w jaki sposób standardy wymagań egzaminacyjnych są stosowane do wewnątrzszkolnych badań osiągnięć edukacyjnych uczniów?

Szkolny system oceniania w koncepcji nadzoru pedagogicznego Kuratorium Oświaty w Katowicach

Każde z kuratoriów oświaty opracowało w ramach przyjętych przez siebie koncepcji nadzoru pedagogicznego własne standardy i wskaźniki (kryteria) mierzenia jakości pracy szkół, według których prowadzi mierzenie w podlegających nadzorowi szkołach. Większość z kuratoriów oświaty zaplanowała w ramach mierzenia jakości pracy szkół ewaluację szkolnych systemów oceniania według przyjętych przez siebie standardów i kryteriów. W zamieszczonej poniżej tabeli zaprezentowano standardy ustalone dla szkolnych systemów oceniania przez Kuratorium Oświaty w Katowicach na tle wymagań innych kuratoriów.

Jak wynika z danych przedstawionych w tabeli większość kuratoriów oświaty określając standardy dla szkolnego systemu oceniania uwzględnia tylko niektóre jego aspekty opisane w teorii pomiaru dydaktycznego i rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu czy w projekcie badań ewaluacyjnych opracowanym przez CKE w Warszawie. Stąd niejako *a priori* można przyjąć założenie, że prowadzona przez wizytatorów kuratorskich ewaluacja szkolnych systemów oceniania sprowadza się wyłącznie do badania ich funkcji motywującej i wspomagającej, a pomija takie atrybuty oceniania szkolnego, jak: zasady, metody sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów, procedury oceniania i skale ocen.

Tabela 2.
Zestawienie standardów jakości pracy szkoły dotyczących szkolnych systemów oceniania w koncepcjach kuratorskich

Kuratoria Oświaty	Kuratorium Oświaty w Gdańsku	Kuratorium Oświaty w Lublinie	Kuratorium Oświaty w Olsztynie	Kuratorium Oświaty w Opolu	Kuratorium Oświaty w Poznaniu	Kuratorium Oświaty w Szczecinie	Kuratorium Oświaty we Wrocławiu	Kuratorium Oświaty w Katowicach
STANDARDY	<p>1. Ocenianie wewnętrzne szkolne pełni funkcję motywująco-wspierającą.</p>	<p>1. Nauczyciele w sposób celowy i zaplanowany prowadzą monitorowanie osiągnięć uczniów. 2. Uczniowie uzyskują pełną informację o swoich postępach i poziomie osiągnięć edukacyjnych. 3. Rodzice uzyskują pełną informację o postępach i poziomie osiągnięć edukacyjnych uczniów. 4. Uczniowie otrzymują wskazówki do dalszej pracy i planowania swojego rozwoju. 5. Nauczyciele analizują informacje wynikające z prowadzonego przez nich monitorowania osiągnięć. 6. Wnioski z prowadzonych analiz są przez nauczycieli wykorzystywane do doskonalenia organizacji i metod pracy z uczniami.</p>	<p>1. Zasady oceniania osiągnięć są znane uczniom i rodzicom. 2. Wewnątrzszkolny system oceniania jest poddawany planowemu monitorowaniu i ewaluacji, a wyniki mają wpływ na zmiany. 3. Szkoła wykorzystuje wyniki egzaminów, sprawdzianów do doskonalenia procesu kształcenia uczniów.</p>	<p>1. Wewnętrzny system oceniania jest znany i akceptowany przez społeczność szkolną. 2. Osiągnięcia ucznia są dostrzegane i znajdują odzwierciedlenie w ocenianiu. 3. Wewnętrzny system oceniania jest motywujący i pozytywnie wpływa na rozwój ucznia. 4. Przedmiotowe systemy oceniania wynikają z wewnątrzszkolnego systemu oceniania. 5. Nauczyciele znają zasady oceniania zewnętrznego.</p>	<p>1. Szkolny system oceniania wspiera umiejętność uczenia się.</p>	<p>1. W szkole funkcjonuje metoda informowania uczniów o szkolnym systemie oceniania. 2. Uczniowie znają wymagania edukacyjne z poszczególnych przedmiotów na ustalone w SSO oceny. 3. Uczniowie znają i akceptują kryteria oceniania z poszczególnych przedmiotów. 4. Sposób oceniania stosowany w szkole motywuje uczniów do pracy. 5. Nauczyciele podejmują działania zmierzające do opanowania przez uczniów umiejętności samokontroli, samooceny i autokorekty. 6. Szkolny system oceniania jest monitorowany. 7. Sposób informowania rodziców o SSO zaspakaja ich oczekiwania.</p>	<p>1. WSO jest zgodny z rozporządzeniem MENIS w sprawie oceniania. 2. Nauczyciele określając wymagania współpracują ze sobą. 3. WSO jest znany i akceptowany przez uczniów i rodziców. 4. WSO jest konsekwentnie stosowany przez wszystkich nauczycieli. 5. Kryteria oceniania są klarowne, jasne oraz znane uczniom i rodzicom. 6. WSO motywuje wszystkich uczniów do nauki, umożliwiając im osiągnięcie sukcesów. 7. WSO motywuje uczniów do udziału w konkursach i olimpiadach. 8. Zadania domowe służą ugruntowaniu wiedzy i umiejętności zdobytych przez uczniów, są systematycznie oceniane oraz recenzowane.</p>	<p>1. Szkoła stosuje zasady oceniania określone w statucie z uwzględnieniem wymagań zapisanych w rozporządzeniu MENIS. 2. Ocenianie bieżące i śródroczne oraz klasyfikowanie uczniów jest zgodne ze skalą i formami przyjętymi przez szkołę i opisanymi w wewnątrzszkolnym systemie oceniania. 3. Szczegółowe zasady oceniania są znane całej społeczności szkolnej. 4. W szkole ustalone są dla każdego przedmiotu i bloku wymagania edukacyjne wynikające z realizowanych programów nauczania, znane uczniom i ich rodzicom. 5. Sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów zostały określone przez każdego nauczyciela i są znane uczniom i ich rodzicom. 6. Zaplanowano sposoby monitorowania oraz ewaluowania szkolnego systemu oceniania.</p>

Podczas prowadzonych badań opartych na analizie raportów z zewnętrznego mierzenia jakości pracy szkoły postanowiono sprawdzić:

1. czy i w jakim zakresie ustalone przez Kuratora Oświaty w Katowicach kryteria są stosowane w ewaluacji szkolnych systemów oceniania;
2. czy funkcjonujące w wybranych szkołach systemy oceniania spełniają określone przez Kuratora Oświaty kryteria.

Dodatkowo postanowiono w oparciu o badania własne, oparte na analizie 30 dobranych losowo szkolnych i przedmiotowych systemów oceniania zbadać:

3. czy i w jakim zakresie szkolne systemy oceniania w szkołach województwa śląskiego spełniają wymagania i kryteria określone w przytoczonych wyżej koncepcjach.

W tabeli 3 zestawiono wymagania i kryteria, jakie powinny spełniać szkolne i przedmiotowe systemy oceniania.

Wyniki badań

Szkolne systemy oceniania w świetle raportów z mierzenia jakości pracy szkoły Kuratorium Oświaty w Katowicach

W czasie prowadzonych badań dokonano analizy 50 raportów z zewnętrznego mierzenia jakości pracy szkoły. Jak ustalono, we wszystkich raportach znajdują się fragmenty, ograniczone często do kilkunastowersowego akapitu, poświęcone prezentacji wyników ewaluacji szkolnych systemów oceniania. Większość tych fragmentów tekstu pisana jest według jednego wzorca, bardzo rzadko autorzy raportów wyłamują się z przyjętego schematu. Podczas ewaluacji szkolnych systemów oceniania wizytatorzy stosowali procedury i narzędzia badawcze opracowane w Kuratorium Oświaty w Katowicach sprowadzające się do analizy dokumentów i ankietowania uczniów. Analizie poddano takie dokumenty, jak statut szkoły, szkolny system oceniania, przedmiotowe systemy oceniania i nauczycielskie programy nauczania. Badania ankietowe prowadzone były w oparciu o opracowane w kuratorium kwestionariusze, w których uczniów pytano przede wszystkim o to:

- czy na początku roku szkolnego zostali zapoznani z zasadami oceniania;
- czy podczas sprawdzania przez nauczycieli wiadomości i umiejętności wiedzą, jaką dostają ocenę?;
- czy zostali zapoznani z wymaganiami edukacyjnymi dla każdego przedmiotu?

Dane uzyskane podczas badań ankietowych zostały przedstawione w aneksie w formie tabel i wykresów, nie poddano ich jednak analizie ilościowej i jakościowej, a w samym tekście raportu przytacza się tylko procentowe wyniki. We wnioskach i rekomendacjach dla szkół poddanych mierzeniu często brak informacji na temat słabych stron szkolnego systemu oceniania i propozycji jego udoskonalenia, pomimo tego, że w samych raportach opisano różnego typu braki.

Tabela 3.
Zestawienie wymagań i kryteriów wobec szkolnego systemu oceniania

Teoria pomiaru dydaktycznego	Rozporządzenie MENIS	Koncepcja KO w Katowicach	Postulaty CKE w Warszawie
<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkolny system oceniania powinien być zgodny z aktualnym rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej oraz takimi dokumentami jak: standardy edukacyjne i podstawa programowa; 2. Szkolny system oceniania powinien być adekwatny do programu i statutu szkoły, a także do nauczycielskich programów nauczania; 3. W tworzeniu szkolnego systemu oceniania powinny współuczestniczyć wszystkie grupy zainteresowane ocenianiem szkolnym, a więc: dyrekcja szkoły, nauczyciele, uczniowie, rodzice i przedstawiciele środowiska lokalnego; 4. Szkolny system oceniania powinien wspierać uczniów w rozwoju osobowościowym i intelektualnym i być czynnikiem motywującym uczniów do uczenia się. 5. Szkolny system oceniania powinien być spójny z nauczycielskimi systemami przedmiotowymi. 6. Szkolny system oceniania powinien uwzględniać priorytety pomiaru dydaktycznego. 	<p><i>Ocenianie wewnątrzszkolne obejmuje:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Formułowanie przez nauczycieli wymagań edukacyjnych oraz informowanie o nich uczniów i ich rodziców (prawnych opiekunów). 2. Bieżące ocenianie i śródroczne klasyfikowanie, według skali i w formach przyjętych w danej szkole, oraz zaliczanie niektórych zajęć edukacyjnych. 3. Przeprowadzanie egzaminów klasyfikacyjnych. 4. Ustalanie ocen klasyfikacyjnych na koniec roku szkolnego (semestru) i warunki ich poprawiania. <p><i>Cele wewnątrzszkolnego oceniania:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Informowanie ucznia o poziomie jego osiągnięć edukacyjnych. 2. Motywowanie ucznia do dalszej pracy. 3. Dostarczenie rodzicom (prawnym opiekunom) i nauczycielom informacji o postępach, trudnościach w uczeniu się oraz specjalnych uzdolnieniach ucznia. 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Szkoła stosuje zasady oceniania określone w statucie z uwzględnieniem wymagań zapisanych w rozporządzeniu MENIS. 2. Ocenianie bieżące i śródroczne oraz klasyfikowanie uczniów jest zgodne ze skalą i formami przyjętymi przez szkołę i opisanymi w wewnątrzszkolnym systemie oceniania. 3. Szczegółowe zasady oceniania są znane całej społeczności szkolnej. 4. W szkole ustalone są dla każdego przedmiotu i bloku wymagania edukacyjne wynikające z realizowanych programów nauczania, znane uczniom i ich rodzicom. 5. Sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów zostały określone przez każdego nauczyciela i są znane uczniom i ich rodzicom. 6. Zaplanowano sposoby monitorowania oraz ewaluowania szkolnego systemu oceniania. 	<p><i>WSO i PSO powinny zawierać:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Bezpośrednie odwołania w SSO do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego. 2. Kategorie i obszary umiejętności zawarte w standardach wymagań egzaminacyjnych i/lub w systemie oceniania zewnętrznego. 3. Wymagania programowe i kryteria oceniania odwołujące się do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego. 4. Umiejętności, które nie są sprawdzane podczas egzaminu zewnętrznego. 5. Kryteria oceniania w PSO zawierające zapisy odnoszące się do obszarów oceniania uwzględnianych na egzaminie zewnętrznym. 6. Kryteria oceniania w PSO wyznaczające podobne obszary podlegające ocenie, jak na egzaminie zewnętrznym.

Na podstawie przeprowadzonej analizy raportów Kuratorium Oświaty w Katowicach można stwierdzić, że ewaluacja zewnętrzna prowadzona przez wizytatorów kuratorium w ramach mierzenia jakości pracy nie dostarcza szkołom koniecznych informacji do doskonalenia szkolnych systemów oceniania. Spostrzeżenie to potwierdza także przeprowadzona analiza wykorzystywania ustalonych przez kuratorium kryteriów podczas ewaluacji szkolnych systemów oceniania, jakie te systemy powinny spełniać oraz analiza zgodności szkolnych systemów oceniania z tymi kryteriami. Wyniki tej analizy przedstawia zamieszczona niżej tabela.

Tabela 4.

Wyniki ewaluacji szkolnych systemów oceniania w raportach KO w Katowicach

lp.	Kryterium	Spełnione	Nie spełnione	Brak danych
A.	Szkoła stosuje zasady oceniania określone w statucie z uwzględnieniem wymagań zapisanych w rozporządzeniu MENIS.	78%	22%	0%
B.	Ocenianie bieżące i śródroczne oraz klasyfikowanie uczniów jest zgodne ze skalą i formami przyjętymi przez szkołę i opisanymi w wewnątrzszkolnym systemie oceniania.	–	11%	89%
C.	Szczegółowe zasady oceniania są znane całej społeczności szkolnej.	100%	0%	0%
D.	W szkole ustalone są dla każdego przedmiotu i bloku wymagania edukacyjne wynikające z realizowanych programów nauczania, znane uczniom i ich rodzicom.	100%	0%	0%
E.	Sposoby sprawdzania osiągnięć edukacyjnych uczniów zostały określone przez każdego nauczyciela i są znane uczniom i ich rodzicom.	100%	0%	0%
F.	Zaplanowano sposoby monitorowania oraz ewaluowania szkolnego systemu oceniania.	–	–	100%

Z przeprowadzonej analizy wynika, że zdecydowana większość szkolnych systemów oceniania poddanych ewaluacji spełnia niektóre kryteria przyjęte przez Kuratorium Oświaty w Katowicach (kryterium A, C, D, E), natomiast o realizacji pozostałych trudno wnioskować, ponieważ w trakcie ich ewaluacji wizytatorzy prowadzący mierzenie jakości pracy szkoły całkowicie pominęli kryterium F i częściowo kryterium B. W tym drugim przypadku można domyślać się, że w kwestionariuszu ankiety zabrakło pytań, które pozwoliłyby sprawdzić, czy ono jest spełniane. Natomiast w odniesieniu do kryterium F rodzi się pytanie, czy faktycznie pominięto to kryterium podczas analizy dokumentów, czy też brak w szkolnych systemach oceniania zapisów dotyczących planowanych sposobów monitorowania i ewaluacji tych systemów.

Ostatecznie w wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że prowadzona przez wizytatorów ewaluacja szkolnych systemów oceniania ogranicza się wyłącznie do

badania ich funkcji informacyjnej, motywującej i wspomagającej. Natomiast prawie całkowicie pomija inne funkcje oceniania, takie jak: selekcyjną, organizacyjną, diagnostyczną, wartościującą oraz takie aspekty oceniania szkolnego, jak: zasady, metody sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów, procedury oceniania i skale ocen. Wyniki badań kuratorskich nie dają pełnej wiedzy na temat szkolnych systemów oceniania – ich funkcjonowania i ich jakości. W związku z tym można stwierdzić, że ewaluacja zewnętrzna prowadzona przez wizytorów Kuratorium Oświaty w Katowicach w ramach mierzenia jakości pracy w ograniczony sposób może wpływać na doskonalenie szkolnych systemów oceniania, ponieważ nie dostarcza szkołom pełnej, rzetelnej i obiektywnej informacji o ich silnych i słabych stronach, co nie pozwala na planowanie ich rozwoju.

Szkolne systemy oceniania w świetle badań własnych

Przeprowadzone badania własne 30 dobranych losowo szkolnych systemów oceniania wykazały, że w bardzo różnorodnym stopniu spełniają one wymagania i kryteria określone przez teorię pomiaru dydaktycznego, rozporządzenie Ministra Edukacji i Sportu oraz przyjęte w projekcie badań ewaluacyjnych CKE w Warszawie.

Jeśli o chodzi o spełnianie wymagań i kryteriów określonych przez teorię pomiaru dydaktycznego, to wyniki przedstawiają się następująco:

Tabela 5.
**Realizacja wymagań i kryteriów teorii pomiaru dydaktycznego
w szkolnych systemach oceniania**

lp.	Kryterium	Spełnione	Nie spełnione
A.	Szkolny system oceniania powinien być zgodny z aktualnym rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej.	87%	13%
B.	Szkolny system oceniania powinien być zgodny ze standardami edukacyjnymi.	86%	14%
C.	Szkolny system oceniania powinien być zgodny z podstawą programową.	89%	11%
D.	Szkolny system oceniania powinien być adekwatny do programu i statutu szkoły.	92%	8%
E.	Szkolny system oceniania powinien być adekwatny do nauczycielskich programów nauczania.	81%	19%
F.	W tworzeniu szkolnego systemu oceniania powinny współuczestniczyć wszystkie grupy zainteresowane ocenianiem szkolnym.	58%	42%
G.	Szkolny system oceniania powinien być spójny z nauczycielskimi systemami przedmiotowymi.	64%	36%
H.	Szkolny system oceniania powinien uwzględniać priorytety pomiaru dydaktycznego.	69%	31%

Jak wynika z powyższego zestawienia, w większości analizowanych szkolnych systemów oceniania uwzględniono wymagania i kryteria określone w teorii pomiaru dydaktycznego. Na podstawie przeprowadzonych wywiadów z dyrektorami szkół oraz nauczycielami ustalono, że w szkołach, w których szkolne i przedmiotowe systemy oceniania spełniają wymagania i kryteria teorii pomiaru dydaktycznego, prowadzone były dla całych rad pedagogicznych kursy z zakresu budowania nauczycielskich systemów oceniania lub pojedynczy nauczyciele uczestniczyli w tego typu kursach organizowanych przez regionalne placówki doskonalenia nauczycieli.

Także w różnym stopniu szkolne systemy oceniania spełniają wymagania zapisane w rozporządzeniu Ministra Edukacji i Sportu w rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej w sprawie warunków i sposobu oceniania, klasyfikowania i promowania uczniów i słuchaczy oraz przeprowadzania egzaminów i sprawdzianów w szkołach publicznych. Wyniki badań przedstawia niżej zamieszczona tabela:

Tabela 6.
Realizacja wymagań i kryteriów rozporządzenia MENiS
w szkolnych systemach oceniania

Ip.	Kryterium	Spełnione	Nie spełnione
A.	Nauczyciele formułują wymagania edukacyjne.	89%	11%
B.	SSO określa zasady i kryteria bieżącego oceniania i śródroczne klasyfikowanie według skali i w formach przyjętych w danej szkole.	97%	3%
C.	SSO określa zasady zaliczania niektórych zajęć edukacyjnych.	68%	34%
D.	SSO określa zasady przeprowadzania egzaminów klasyfikacyjnych.	100%	0%
E.	SSO określa zasady ustalania ocen klasyfikacyjnych na koniec roku i warunki ich poprawiania.	97%	3%

Jak widać, szkolne systemy oceniania realizują w pełnym zakresie te kryteria, które można było przenieść bezpośrednio i bez zmian z rozporządzenia MENiS do dokumentów tworzonych w szkole.

W najniższym stopniu badane szkolne systemy oceniania spełniają wymagania i kryteria proponowane przez CKE w Warszawie, co przedstawia tabela 7.

Jak wynika z zestawienia w większości analizowanych szkolnych systemów oceniania występuje brak bezpośrednich odwołań do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego, brak w nich także kategorii i obszarów umiejętności zawartych w standardach wymagań egzaminacyjnych i/lub w systemie oceniania zewnętrznego. Natomiast w przedmiotowych systemach oceniania brak wymagań programowych odwołujących się do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego i brak kryteriów oceniania zawierających zapisy odnoszące się do obszarów oceniania uwzględnianych na egzaminie zewnętrznym i wyznaczających podobne obszary podlegające ocenie, jak na egzaminie zewnętrznym.

Tabela 7.
Realizacja wymagań i kryteriów CKE w szkolnych systemach oceniania

lp.	Kryterium	Spełnione	Nie spełnione
A.	SSO zawiera bezpośrednie odwołania do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego.	14%	86%
B.	SSO uwzględnia kategorie i obszary umiejętności zawarte w standardach wymagań egzaminacyjnych i/lub w systemie oceniania zewnętrznego.	18%	82%
C.	PSO uwzględnia wymagania programowe i kryteria oceniania odwołujące się do standardów wymagań egzaminacyjnych i/lub systemu oceniania zewnętrznego.	17%	83%
D.	PSO zawiera umiejętności, które nie są sprawdzane podczas egzaminu zewnętrznego.	88%	22%
E.	Kryteria oceniania w PSO zawierają zapisy odnoszące się do obszarów oceniania uwzględnianych na egzaminie zewnętrznym.	12%	88%
F.	Kryteria oceniania w PSO wyznaczają podobne obszary podlegające ocenie, jak na egzaminie zewnętrznym.	13%	87%

W badanym obszarze dotyczącym wykorzystywania standardów wymagań egzaminacyjnych w szkołach podstawowych i gimnazjalnych ustalono na podstawie przeprowadzonych wywiadów, że większość nauczycieli pomimo tego, że zna standardy egzaminacyjnych wymagań i dostrzega związki pomiędzy czynnościami sprawdzanymi w zadaniach a samymi standardami, nie potrafi ich w pełni wykorzystywać do doskonalenia własnej działalności dydaktycznej i podnoszenia jakości pracy szkoły. Świadczy o tym większość dokumentów szkolnych, takich jak np. przedmiotowe systemy oceniania, plany wynikowe, rozkłady materiału, w których brak bezpośrednich odwołań do standardów wymagań egzaminacyjnych i takich pojęć, jak kategorie czy obszary umiejętności, a formułowane cele lekcji często nie uwzględniają umiejętności sprawdzanych podczas egzaminu zewnętrznego. W tej sytuacji sama znajomość standardów wymagań egzaminacyjnych jest **nieprzydatna** w pracy nauczycieli i szkoły, a dokumenty istniejące w szkole są **niekomplementarne** z samymi standardami.

Wnioski

W wyniku przeprowadzonych badań stwierdzono, że prowadzona przez wizytorów Kuratorium Oświaty w Katowicach ewaluacja szkolnych systemów oceniania ogranicza się wyłącznie do badania ich funkcji informacyjnej, motywującej i wspomagającej. Natomiast prawie całkowicie pomija inne funkcje oceniania, takie jak: selekcyjną, organizacyjną, diagnostyczną, wartościującą oraz takie aspekty oceniania szkolnego, jak: zasady, metody sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów, procedury oceniania i skale ocen. W związku z tym trudno na podstawie raportów stwierdzić do

końca, czy szkolne systemy oceniania spełniają wymogi określone przez teorię pomiaru dydaktycznego, Ministra Edukacji Narodowej i Śląskiego Kuratora Oświaty czy postulowane przez CKE w Warszawie. Na podstawie przeprowadzonych badań raportów z mierzenia jakości należy także stwierdzić, że ewaluacja zewnętrzna prowadzona przez wizytatorów Kuratorium Oświaty w Katowicach w ograniczony sposób może wpływać na doskonalenie szkolnych systemów oceniania, ponieważ nie dostarcza szkołom pełnej, rzetelnej i obiektywnej informacji o ich silnych i słabych stronach, co nie pozwala na planowanie ich rozwoju i podnoszenie jakości kształcenia. Tym samym kuratorium to nie spełnia jednego z głównych zadań nadzoru pedagogicznego polegającego na doskonaleniu systemu oświaty, a w szczególności jakościowego rozwoju szkół i placówek z ukierunkowaniem na rozwój ucznia oraz rozwój zawodowy nauczyciela, na wszystkich etapach edukacyjnych i we wszystkich obszarach.

Natomiast bezpośrednia analiza wybranych szkolnych systemów oceniania wykazała, że znaczna ich część spełnia wiele spośród przyjętych w teorii pomiaru dydaktycznego, rozporządzeniu MENiS czy w postulatach CKE wymagań i kryteriów dotyczących np. zasad, metod sprawdzania i oceniania osiągnięć uczniów, procedur oceniania i skal ocen, a także formułowania wymagań edukacyjnych, częstotliwości oceniania przedmiotowego, sposobu gromadzenia informacji o osiągnięciach uczniów, sposobu informowania uczniów o ich osiągnięciach, czy sposobów monitorowania i ewaluowania szkolnych systemów oceniania. W szczególności dotyczy to tych szkół, w których były prowadzone szkolenia z pomiaru dydaktycznego i budowania nauczycielskich systemów oceniania.

Największe problemy mają nauczyciele w badanych szkołach w wykorzystywaniu standardów wymagań egzaminacyjnych do budowania szkolnych i przedmiotowych systemów oceniania i podnoszenia jakości kształcenia. Dlatego też należy zorganizować cały cykl nieodpłatnych szkoleń i konferencji ze środków będących w dyspozycji samorządów województwa i innych jednostek samorządowych na doskonalenie nauczycieli w celu przygotowania szkół i nauczycieli do odpowiedniego wykorzystywania standardów i wyników egzaminów zewnętrznych w podnoszeniu jakości pracy szkoły.

Na koniec należy dopowiedzieć, że przeprowadzone badania potraktowano także jako formę autoewaluacji zewnętrznego mierzenia jakości pracy szkoły prowadzonego przez Kuratorium Oświaty w Katowicach. W wyniku tych badań sformułowano szereg wniosków dotyczących zasad, sposobu i zakresu ewaluacji zewnętrznej szkolnych systemów oceniania dokonywanej przez przedstawicieli organu nadzoru pedagogicznego, co ma zagwarantować, że w przyszłości dojrzałe metodologicznie będą badania diagnostyczne i tym samym większa będzie szansa udoskonalenia istniejących już szkolnych systemów oceniania. Wszyscy autorzy badań mają nadzieję, że ich rezultaty przyczynią się do tego, że praktyka oceniania nie będzie się rozmięła z teorią, a mityczne wyobrażenia o szkolnym systemie oceniania przybiorą realną postać.

Bibliografia

- Niemierko B. (1999), *Pomiar wyników kształcenia*, WSiP, Warszawa.
- Niemierko B. (2002), *Ocenianie szkolne bez tajemnic*, WSiP, Warszawa.
- O nadzorze pedagogicznym. Organizacja nadzoru pedagogicznego* (2000), Biblioteczka reformy 29, Warszawa.
- Raporty o jakości edukacji Kuratorium Oświaty w Katowicach*, maszynopisy i wersja elektroniczna.
- Stróżyński K. (1999), *Zasady oceniania wewnątrzszkolnego*, Wydawnictwo Nauczycielskie, Jelenia Góra.
- Wojciechowska K., Kowalik E. (2000), *Szkolny system oceniania oparty na pomiarze dydaktycznym*, Gdańsk.